

In een kerkdienst wordt ruimte gemaakt voor een stil gebed. Stilte is voorwaarde voor meditatie, alleen of in groepsverband. In drukke en bedrukkende tijden zoeken mensen de stilte van bos, weiland, strand.

Stilte als pastorale vorm

Jan Bodisco Massink

Ds. H.J. Bodisco Massink is als pastoraal medewerker verbonden aan het S.J.P. Dercksen centrum te Amsterdam

Het woord 'stilte' verwijst naar de ruimte waarin we ons bevinden, onze omgeving en/of naar de innerlijke stilte van onze binnenwereld. Stilte is ook een element van gesprek. Daarover gaat het hier. Er is benauwende en ongemakkelijke stilte én er is betekenisvolle, werkzame stilte. Hoe werkt dat?

'Ook in de stilte spreekt God'

In de Bijbel wisselen noodkreet en doodsdreiging, én lofzang en vreugdebetoon elkaar af. Dat valt ook in een aantal Psalmen waar te nemen. Bijvoorbeeld in Psalm 13, maar ook 22, 36 en andere.

In Psalm 13 vraagt iemand (David) wanhopig: 'Hoe lang?' Vier keer: 'Hoe lang?' Dat vragen mensen die ten einde raad zijn en geen uitzicht meer zien: 'Hoe lang?' 'Hoe lang moet dit nog duren? Hoe lang moet ik dit volhouden?'

De hoe lang-vraag wordt net als de waarom-vraag ('Waarom moet mij dit overkomen?') gesteld in tijden van bedreiging, nood en wanhoop;

wanneer bijvoorbeeld het ongeluk heeft toegeslagen bij iemand persoonlijk of bij een dierbare; wanneer pijn (door ziekte) niet meer valt uit te houden, een depressie ondraaglijk wordt, financiële nood onoplosbaar is. Dat soort zaken zijn de vijanden en belagers die in vers vijf ter sprake komen. 'Laat mijn vijand niet roepen: "Ik heb hem verslagen", mijn belagers niet juichen wanneer ik dreig te bezwijken.' En na die noodkreet wordt in vers zes zomaar ineens gezegd: 'Ik vertrouw op Uw liefde, mijn hart zal juichen omdat U redding brengt.' Je vraagt je altijd af, wat er gebeurde tussen die vijfde en zesde regel. Tussen twee regels is een ruimte, een soort regelstilte. Wat gebeurde er tussen die twee regels, dat er zo'n omslag kon plaatsvinden?

Degene die hier aan het woord is, roept God aan: 'Hoe lang nog, Heer, ...?' Eerst in het algemeen met 'Heer', maar later, in regel vier, heel gericht en persoonlijk met: 'Heer, mijn God.' Dat lijkt wel op een beweging van ongerichte machteloosheid – zoals mensen dat kunnen doen wanneer ze

‘Hoe lang nog, Heer?’

in hun eentje tegen de golven op het strand kunnen schreeuwen, tegen de wolken boven het weiland of tegen de bomen in het bos – , naar ‘uit het hart’, tegen die en die en niemand anders.

Misschien is zulk een gerichtheid, zulk een rechtstreeks aanspreken wel het geheim van de werkzaamheid in die ruimte of regelstille tussen vers vijf en zes. Hier blijkt stilte in ieder geval een kantelmoment.

Maar wat daar gebeurde blijft voor de lezer of hoorder een mysterie, een wonder. Het is wel iets dat je hoopt,

dat dat zal gebeuren *in* de ander, in de gesprekspartner met wie je een pastoraal gesprek hebt. Je hoopt dus dat het gesprek zal bijdragen aan de mogelijkheid dat *dát* zal gebeuren, een soort voorwaarde scheidt waarin dat kan plaats vinden.

Productief proces Wat valt hier nu uit te leren voor het voeren van een gesprek met het oog op stiltemomenten?

In een pastoraal gesprek is er

Bij 'pastoraal gesprek' wordt hier in brede zin een gesprek bedoeld dat zich, hoe dan ook, afspeelt binnen het kader van kerk en/of geloof, waarbij de één 'dingen van zichzelf' ter sprake kan brengen en de ander, of dat nu een ambtsdrager is of een privépersoon, luistert en kijkt of die die ander een beetje kan helpen. De laatste noemen we in dit artikel 'pastor'

iemand die 'dingen van zichzelf' ter sprake brengt én iemand die daar naar luistert en kijkt of die ander een beetje geholpen kan worden. Dat is een, tijdelijke, rolverdeling. De één stelt zich op ten behoeve van de ander; maakt zich dienstbaar aan de ander; probeert ertoe bij te dragen dat de ander zichzelf gaat begrijpen, gaat inzien wat er gedaan kan/moet worden en dat de ander verdrongen emoties durft te beleven.

Heilzame gespreksstijl is dus niet een los element in een gesprek, maar is een essentieel onderdeel van het gespreksproces, vloeit daar als het ware uit voort en is belangrijk voor verdieping of verwerking. De stilte is er ten behoeve van die ander, die in die stilte de mogelijkheid krijgt na te denken en emoties te laten gebeuren om zodoende de diepgang en omvang van die emoties te begrijpen.

Stilte kan dus heel productief zijn. De 'pastor' doet er goed aan om er op te letten of de stilte 'productief' is. Je kijkt dus of de gesprekspartner bezig is, nadenkt, 'aan het werk' is zoals dat heet. Wanneer je daar niet zeker van bent, kun je het ook vragen: 'Is het goed, dat u/je nog even de tijd neemt?' of iets dergelijks. Als je merkt, aan lichaamstaal, dat de ander zich ongemakkelijk voelt onder de stilte, wat angstig wordt of overspoeld dreigt te worden door emoties dan is het gespreksproces meestal niet meer productief en is het verstandig de stroom weer op gang te brengen met een opmerking of vraag, bijvoorbeeld: 'Wat gebeurt er nu?' Ook wanneer je zelf de stilte ongemakkelijk of benauwend gaat vinden is er niet meer sprake van een werkzaam gesprek en

doorbreek je dat met een opmerking of vraag.

Moed Voor het laten gebeuren van een productieve stilte is enige moed nodig, want je geeft de ander gelegenheid en ruimte om door een moment van onzekerheid, verdriet, tegenzin, schaamte, schuld, boosheid en dergelijke heen te gaan.

Als een gespreksstijl 'goed werkt', is dat niet altijd hetzelfde als een gemakkelijke of prettige ervaring. Wilde het volk Israël, weg van Egypte, ergens komen, dan moest het wel door die Rode Zee en de woestijn heen. Wil iemand met een moeilijkheid in het eigen leven verder komen, dan moet die meestal door momenten heen, waar tegen opgezien of voor teruggedeinsd werd ('Waren we maar in Egypte gebleven'). Dat betekent angst, verdriet en pijn. Helpen kan dus soms betekenen iemand een naar moment bezorgen, niet als doel in zichzelf, maar als een kans voor die ander om verder te komen. Dingen worden opgelost door er op af te gaan en niet door er omheen te draaien. Maar gemakkelijk is dat niet, dat weet iedereen. Dat wordt in een gesprek merkbaar in een traan wegpinken, handen wringen of op een lip bijten.

Dát laten gebeuren vergt dus, zoals gezegd, enige moed, maar vooral ook vertrouwen dat het goed is, wanneer het zo loopt, in plaats van verkeerd; dat wanneer iemand zegt: 'Dat was zwaar (of naar)', het soms toch beter was dan wanneer iemand zegt: 'Dat was een prettig gesprek'.

Veel gesprekken binnen kerkelijk kader spelen zich natuurlijk niet af

Stilte kan
dus heel
productief
zijn

op boven geschilderd niveau en dat hoeft ook niet altijd de bedoeling te zijn. Maar het is wel bij uitstek binnen de kerkelijke context dat mensen de moeilijker en pijnlijker dingen van hun leven met iemand (medegelovige) kunnen bepraten, een luisterend oor vinden voor wat hen bedrukt en daar mogelijk troost of hulp bij krijgen.

Het wondertje in de regelstilte

Het doorwerken van een levensprobleem is, zoals gezegd, niet altijd even gemakkelijk. In een gesprek over zulke 'levensarbeid' is stilte een belangrijk en effectief element. De vraag is nu: valt er te onderscheiden

of de ongemakkelijkheid, wanneer die zich voordoet, van zulke stilte productief is en bijdraagt aan de voortgang van het proces (zoals boven betoogd) of dat er sprake is van een blokkerende en negatieve werking?

Omdat in de stilte de processen (gevoelens en gedachten) zich in de ander afspelen, is deze vraag vaak moeilijk te beantwoorden. In de 'pastorale rol', om het zo maar eens te zeggen, ga je dan op je gevoel af, namelijk of je de indruk hebt dat die ander verder wil komen ook al valt het op dat moment zwaar, óf dat de ander weerstand vertoont tegen dat wat er misschien toch zal moeten gebeuren ('Waren we maar in Egypte gebleven.').

In ieder geval is van belang dat je in deze rolverdeling je bewust blijft dat je je dienstbaar maakt aan de ander en dat je eigen onzekerheden en aarzelingen even tussen haakjes gezet mogen worden. Zo draag je er hopelijk iets aan bij dat er in het leven van de ander misschien wel kan gebeuren wat zich afspeelde tussen die vijfde en zesde regel van Psalm 13 in die regelstilte; iets onverwachts, iets heilzaams, een wondertje. ■

Door
moeilijke
momenten
heen om
verder te
komen...